

Questio 6.2 : Utrum sit dare aliquem sensum agentem qui possit habere virtutem aliquam effectivam respectu harum formarum intencionalium?

Alphonsus Vargas Toletanus, OESE, *De anima* (Cremona, Biblioteca Statale, MS. 113)

Transcribed by Annemieke Verboon¹

sigla

C = Cremona, Biblioteca Statale, ms. 113. Quaestio 6.2 (fols.50ra -- 54rb)

V = Veneta, ed. Jordani Ziletti, 1566 (Alphonsus Vargas Toletanus, *In Aristotelis libros De anima subtilissimae quaestiones*). Quaestio 6.2 (E6ra – F2va). [Bavarian State Library, sig. 2 A.gr.b. 1078.](#)

om	omittit
add.	addit
del.	delevit
quidem: idem V.	C habet ‘quidem’, V habet ‘idem’

bibliography

Bakker, Paul J. J. M. & John H. L. Van den Bercken, The Commentary on Aristotle’s *De Anima* by Alphonsus Vargas Toletanus, OESA. *Bulletin de Philosophie Médiévale*, 2010 (52), pp. 201-234.

II, questio 6.2

50ra/ Utrum sit dare aliquem sensum agentem qui possit habere virtutem aliquam effectivam respectu harum formarum intencionalium? Quia hoc videtur tangere secundum argumentum questionibus.

Quantum ad istum articulum teneo conclusionem affirmativam, scilicet quod oportet dare sensum agentem necessario. Ad declarandum hunc questionem hoc ordine proceditur nam primo declarabitur modus ponendi sensum agentem et ad quid deserviat. Secundo probabitur conclusio rationibus et auctoritatibus. Tertio ut ultimo movebuntur circa dicta aliqua dubia quibus solutis apparebit /50rb/ veritas articuli huius.

Quantum ad primum est notandum quod secundum intentionem *Commentatoris* in secundo et tertio *De Anima* in diversis locis et secundum doctorem nostrum in quolibet tertio questione xii^a et xiii^a. Sicut se habent fantasmata ad intellectum sic suo modo exteriora sensibilia ad sensum nam sicut a fantasmata, quod est intelligibile in potentia, non potest immediate causari ipsa intellectio, sive actus intelligendi, cuius ratio est: quia non est processus de imperfecto ad perfectum, nisi per medium, et maxime, si perfectum et imperfectum valde sunt contraria. De valde esse imperfectum ad valde esse perfectum non est processus nisi per medium vel sine medio modo perfecto. Fantasia autem quantum ad intelligibilitatem est unum perfectum² quia solum est intellectio³ in potentia. Ipsa

1 The transcriber would like to acknowledge the funding from the European Research Council to the research project *Rationality in Perception: Transformations of Mind and Cognition 1250-1550* under the grant agreement n. 637747.

2 imperfectum V.

3 intelligibile V.

vero intellectio, sive actus intelligendi multum habet de huiusmodi actualitate, species autem intelligibilis habet se modo medio quia non dicit tantam actualitatem, quantam dicit ipsa intellectio nec dicit tantam potentialitatem, quantam dicit ipsum fantasma, ergo a fantasmate quod est intelligibile tantum in potentia ad intellectionem per quam sumus actu intelligentes, non est transsitus nisi per medium, scilicet, speciem intelligibilem, per quam sine intellectione sumus intelligentes in habitu.

Sic etiam suo modo sensibilia exteriora sunt intenciones in potentia tantum. In sensu autem intenciones in actu, et sub esse spirituali, vel⁴ spirituali et imateriali. Et ideo non est possibile quod ab intencione in potentia immediate causetur intencio in actu tanta actualitate, ut est in sensu. Sed prius causetur species in medio⁵ quam⁶ in sensu quod est ipse actus sentiendi. Nam secundum *Augustinum* species in visu est ipsa visio, in medio autem habet esse ipsa species magis spiritualiter quam in re sensibili et in sensu adhuc magis spiritualiter quam in medio. Et ideo a sensibili quod est a⁷ potentia tantum ad intencionem quae est in sensu per quam sumus actu sentientes; non est transsitus nisi per medium, videlicet, per speciem existentem in medio, qui⁸ tenet medium inter ista ut patet ex praedictis. Est tamen ulterius advertendum quod sicut fantasmata, quia sunt intelligibilia in potentia et non⁹ actu non possunt movere intellectum possibilem ad actum intelligendi, nisi in virtute alicuius agentis reducentis eam¹⁰ de potentia ad actum et ideo ponimus intellectum agentem esse illud in cuius virtute fantasmata movent intellectum possibilem. Ita suo modo exteriora sensibilia ut dicitur *Commentator* secundo *De Anima* in illo capitulo determinatis gratia¹¹ hiis. Sunt intenciones in potentia et non in actu. Si ergo, quod est /50va/ in potentia taliter¹² non movet nisi in virtute alicuius agentis reducentis de potentia ad actum sensibilia que sunt intenciones in potentia, non faciunt intenciones in actu sensus, nisi virtute alicuius agentis. [nota dare sensum agentem *in marg.* C]. Oportet ergo dare sensum agentem in cuius virtute sensibile quod est in potentia intencio, faciat intencionem in actu in re supposito¹³. Sicut dabas¹⁴ intellectum agentem in cuius virtute fantasmata, que sunt intelligibilia in potentia reducit de potentia ad actum intelligendum possibilem. Apparet ergo modus ponendi sensum agentem et ad quid deserviat, nam hoc quidem¹⁵ deservit sensus agens respectu sensibilibus, ad quod intellectus agens respectu fantasmatum, ut patet ex dictis. Sicut enim fantasmata movetur (*sic*)¹⁶ intellectum possibilem in virtute intellectus agentis¹⁷ reducentis ea de potentia ad actum. Hoc¹⁸ est expresse intentio *Commentatoris* in secundo et tertio huius¹⁹. Dicit enim in secundo quod *Aristoteles* tacuit hoc in sensu quia latet et apparet in intellectu, et ideo non tacuit in intellectu. Et in tertio tangit istam quaestionem dimittit eam insolutam²⁰ dicens quod indiget magna perscrutatione²¹ quia²² non diceret nisi intencionis sue

4 et sub esse spirituali, vel *om.* V.

5 et mediante specie, quae est in medio causetur specie *add.* V.

6 quam : que V.

7 a : in V.

8 qui : quae V.

9 in *add.* V.

10 ea V.

11 gratia: autem V.

12 taliter: tale V.

13 in re supposito : in sensu ipso V.

14 dabamus V.

15 quidem: idem V.

16 movetur: movent V.

17 sic sensibilia, quae sunt intenciones in potentia, faciunt in sensu intencionem in actu in virtute sensus agentis *add.* V.

18 hoc: haec V.

19 huius: De Anima V.

20 insolutam V.

21 perscrutatione V.

22 quia: quod V.

esse²³ dare sensum agentem. [Augustinus *in marg.* C]. Beatus Augustinus etiam videtur dare et probare sensum agentem in vi^{e24} *De Trinitate* et hoc de primo.

Secundario quantum ad istum articulum probo istam conclusionem aliquibus mediis.²⁵ [probatio que sit dare sensus agentis *in marg.* C].

Primo. Sic. Secundum *Philosophum* in tertio *De Anima*. [probatur ergo *in marg.* C]. In omni natura in qua est dare unum, quod est omnia fieri, est dare aliquid quod est omnia facere, sed in natura sensitiva est dare sensum, qui est omnia fieri, qui potest dici possibilis, vel passivus. Ergo in natura sensitiva est dare sensum qui est omnia facere, qui potest dici sensus agens sive activus. Tota ratio est *Philosophi* in tertio huius, quia *Philosophus* adducit eam ad probandum intellectum agentem. Hic autem adducitur ad probandum sensum agentem. Minor huius rationis habet ita veritatem in sensu, sicut in intellectu, nam sicut est dare intellectum, qui est omnia fieri, eo quod potest omnem actum intelligendi recipere. Sic est dare sensum qui est omnia fieri qui potest omnem actum sentiendi recipere, ergo etcetera.

Secundo. Sic. Omnis operatio vitalis debet habere²⁶ a principio vitali; non solum receptive ymo etiam effective. Haec patet aliter agens in quantum agens esset ignobilius passivo et pasciens in quantum pasciens praestantius agente quod est expresse contra *Philosophum* in tertio huius. Assumptum patet quia principium vitale nobilius est et praestantius non vitali, sed sensibilia exteriora²⁷ sunt principium vitale et sentire est operatio vitalis ergo /50vb/ preter sensibilia exteriora oportet dare aliquod principium effectivum respectu huius operationibus hoc autem principium effectivum non potest esse nisi sensus agens; ergo.

Tertio. Sic. In omni actionis equivoca requiritur aliquod agens commune, preter particulare et e converso, sed actio sensibilis in sensu est equivoca ergo preter agentia particularia, cuius est sensus²⁸, oportet dare aliquod agens commune et tale agens²⁹ erit³⁰ sensus agens, vel aliquis qui concurrat³¹ effective ad omnem actum sentiendi, sicut intellectus agens suo modo ad omnem actum intelligendi. Maior patet inductive in omni actione inductiva mundi, nec poterit dari instancia in aliquo. Minor probatur nam tunc dicitur actio equivoca quando inducitur³² forma in subiecto³³,³⁴ sub quo erat in agente, hoc patet de se quia tunc agens vel actum producens et productum non sunt eiusdem rationis, sed forma³⁵ sensibilis non introducitur in sensu sub modo essendi³⁶ reali in sensu autem sub essendi intencionali, ergo etcetera. Patet maior et per consequens tota ratio.

Quatro. Forma intencionalis secundum, quod est in organo, est magis spiritualis, quam secundum quod est in subiecto, tunc arguitur sic. Illa forma intencionalis sive forma spiritualis³⁷ aut provenit ex parte materie in qua rescipitur (*sic*) aut ex parte agentis a quo producitur. Non potest dari primum, ut videlicet, dicatur quod diverssi modi habeat esse forma sensibilis et in obiecto sensibili et in sensu propter diverssitatem materie, vel subiecti, in quo recipitur ita quod sensibile habeat esse materiale, vel materialiter quia sensibile etcetera est quid materiale et non spirituale³⁸,

23 esset V.

24 secundo V.

25 mediis: rationibus V.

26 habere: esse V.

27 non *add.* V.

28 cuius est sensus: cuiusmodi sunt sensibilia V.

29 commune *add.* V.

30 ipse *add.* V.

31 concurrat: concurrent V.

32 inducitur: introducitur V.

33 subiecto: materia V.

34 modo essendi eiusdem rationis sed forma sensibilis *del.* C

35 /E6v/ V.

36 eiusdem rationis, sub quo erat in ipso sensibili quia in sensibili erat sub modo essendi *add.* V.

37 forma intencionalis sive forma spiritualis: spiritualitas forme intencionalis V.

38 in sensu vero dicitur habere esse spirituale *add.* V.

quia sensus est materia spiritualis et ideo recipit spiritualer nam si esset ita formaliter³⁹ esset propter materiam et nobilitaretur propter nobilitatem materie haberet namque esse nobile quia recipitur⁴⁰ in materia nobili. Et materia non esset propter formam, nec nobilitaretur propter formam⁴¹. Hoc totaliter esset inconueniens et contra rationem, scilicet, quod forma propter materiam et non materia propter formam, non⁴² poterit talis ratio spiritualis⁴³ provenire ex parte materiae, in qua recipitur ipsa forma, provenit ergo ex parte agentis a quo producitur. Sed talis spiritualitas non potest esse ab⁴⁴ obiecto sensibili, quia obiectum sensibile est purum materiale. Nullum autem purum materiale virtute propria potest esse causa spiritualis⁴⁵ alicuius, quia ageret ultra suam speciem. Ista igitur spiritualitas non potest esse /51ra/ in sua⁴⁶ specie, nisi ab aliquo agente preter sensibile vel sensum, et hoc erit sensus agens, virtute cuius sensibile poterit huiusmodi speciem causare in ipso sensu quare, etcetera. Hanc rationem tangit *Commentator* in secundo *De Anima*.

Quinto. Nullum sensibile in potentia potest movere sensum ad actum sensibili⁴⁷ nisi virtute⁴⁸ alicuius agentis, ipsum reducentis re⁴⁹ potentia ad actum. Hoc videtur nota ex dictis, nam sicut nullum intelligibile in potentia potest movere intellectum ad actum intelligendi, nisi virtute alicuius agentis, ipsum reducentis⁵⁰ de potentia ad actum, ita suo modo videtur dicendum de sensu. Sed obiectum exterius est sensibile in potentia, sicut fantasma intelligibile in potentia, ut patet ex dictis in⁵¹ parte huius articuli, ergo obiectum sensus non poterit sentiri, nisi virtute alicuius agentis, reducentis ipsum de potentia ad actum eo modo, quo dictum est: hoc autem est sensus agens. Sicut respectu fantasmatum dicitur intellectus agens. Istam rationem tangit *Commentator*, ut supra.

Sextus (*sic*) ratio. Sensibilia non sufficiunt ad movendum sensum, ergo preter sensibilia oportet dare aliquod agens in virtute cuius possint ipsa sensibilia movere sensum et hoc erit sensus agens, quia non est.⁵² Nam, si non possint movere propria virtute debent movere necessario, et⁵³, quod moveant virtute alicuius agentis. Antecedens est *Commentatoris* secundo *De Anima*, qui expresse dicit, quod sensibilia non sufficiunt ad movendum sensum, sicut nec fantasmata ad movendum intellectum.⁵⁴ Sic igitur videtur probata predicta conclusio, que confirmari potest aliquibus dictis⁵⁵ *Commentatoris*; sufficiunt tamen ad presens auctoritates predictae superius in primo huius articuli.

Ad maiorem tamen declarationem harum rationum est ulterius nondum⁵⁶, quod aliqui doctores cognantur (*sic*) solvere dictas rationes. Doctor noster videtur solvere primam rationem quolibet tertio questione septima, ubi disputat a proposito et per solutionem illius videntur solvi omnes rationes alie. [Egidius *in margine C.*] Dicit igitur doctor noster in predicta questione, quod quamvis in omni natura, quando damus aliquod passum, oportet quod demus aliquod agens, tamen hec duo quorum unum est agens, aliud vero passiens: unum quod est omnia fieri, aliud quod est

39 formaliter: forma V.

40 recipitur: accipitur V.

41 formam: nobilitatem forme V.

42 ergo *add.* V.

43 ratio spiritualis: spiritualitas V.

44 ab: ex V.

45 spiritualitatis: spiritualis V.

46 sua: illa V.

47 sensibili *om.* V.

48 sensibili nisi virtute: nisi in virtute secundum diversitatem V.

49 re: de V.

50 reducentis: deducendis V.

51 prima *add.* V.

52 quia non est *om.* V.; Consequentia nota est. *add.* V.

53 et: oportet V.

54 quare etcetera *add.* V.

55 aliquibus dictus: auctoritatibus claris ipsius V.

56 nondum: advertendum V.

omnia facere. Alii⁵⁷ congregantur in uno et sunt partes vel virtutes, sicut intellectus agens, et possibilis congregantur in uno et eodem subiecto vel in eadem essentia animae. Alii⁵⁸ autem non congregantur in uno, nec sunt partes, nec virtutes ipsius, quod potest evidenter ad sensum demonstrari, nam in artificialibus ars id est quod omnia artificilia facere /51rb/ materia vero haec quod⁵⁹ omnia artificialia fieri. Ars autem et materia non congregantur in uno, primo⁶⁰ ars habet esse valde separata a materia, non ergo possumus arguere, quod sicut damus materiam in artificialibus, quae est omnia fieri, quod oportet dare unam materiam, quae est omnia facere; non enim damus materiam agentem, sed damus aliquod separatum a materia, ut artem, quae est omnia facere. [nota bene *in margine C.*] Si ergo arguatur⁶¹ sic organum artis, ut puta, ferra, securis, vel quodlibet aliud strumentum⁶² non potest movere materiam secundum se.⁶³ Ergo oportet dare aliquam virtutem activam in materia, in cuius virtute organum artis moveat materiam.⁶⁴ Plana esset solutio, si⁶⁵ diceretur⁶⁶, quod⁶⁷ materia non est potentia activa, nec est dare materiam agentem, sed est dare aliquod agens separatum, ut puta, autem, in cuius virtute organum artis inducit materiam agentem sed est dare aliquod agens separatum ut puta artem in cuius virtute organum artis. Inducit materiam artificialium ad formam artis. Sic igitur in proposito non est virtus activa in sensu, in cuius virtute sensibile⁶⁸ moveat⁶⁹ sensum. Illud autem agens non damus in potentia⁷⁰ sensu, sicut nec agens, in virtute cuius organum agit in ipsam materiam, dabimus in ipsa materia. Et concludit. Dabimus igitur duplex agens in sensu. Unum quasi organum quod non sufficit ad movendum sensum ut sunt ipsa sensibilia, que sunt intenciones in potentia. Aliud, quasi principale, in cuius virtute haec sensibilia movent immateriali⁷¹. Istud autem agens principale non est senses agens sed est motor celi, sive anima celi. Unde sicut ista sensibilia immutante materialiter in virtute corporis supercelestis, ita immutant intencionaliter et spiritualiter in virtute motoris⁷² celi, agens ergo principale, in virtute cuius sensibilia movent sensum, est motor celi sive anima eius, et quia tale agens est separatum, ideo⁷³ non movetur dici sensus, quia sensus non dicit virtutem separatam, sed virtus immanens⁷⁴ motor eius⁷⁵ coeli, quamvis sit agens, non potest dici sensus, quia non est virtus materialis, nec organica, cuius⁷⁶ est sensus.

Est igitur intentio doctoris nostri, quod sensibilia, que⁷⁷ sunt intenciones in potencia, non possunt movere⁷⁸ virtute propria, sed oportet necessario dare aliquod agens, virtute cuius moveat ipsum sensum. [Nota bene intencionem domini Egidii *in margine C.*] Illud tamen agens non est sensus agens, sed est motor celi, nam sicut haec sensibilia immutant et alterant ipsam materiam

57 Alii: Aliquando V.

58 Alii: Aliquando V.

59 quod: est V.

60 primo: immo V.

61 sic: qui, si *add.* V.

62 strumentum: instrumentum V.

63 *question mark add.* V.

64 *question mark add.* V.

65 si *om.* V.

66 quidem *add.* V.

67 in *add.* V.

68 sensibile *om.* V.

69 moveat: moveatur sensus, si sensus movetur ab ipso sensibili; ipsum tamen sensibile est intentio in potencia, oportet ergo aliquod superius agens, in cuius virtute sensibile moveat sensum *add.* V.

70 damus in potencia: dabamus in ipso sensibili V.

71 immateriale: intencionaliter V.

72 motoris: motorum V.

73 ideo *om.* V.

74 virtus immanens: virtutem inmateria V.

75 Eius: igitur V.

76 cuius: cuiusmodi V.

77 que: quia V.

78 sensus *add.* V.

virtute celi, quia est ipsum alterans non alteratum. Ita suo modo immutant ipsum spiritualiter, seu intentionaliter in virtute motoris celi, non oportet igitur propter hoc dare sensum agentem.

Respondeo hiis assumptis⁷⁹ /51va/ de facili respondetur et solvitur illa prima ratio et per consequens omnes consequentes.⁸⁰ Quando dicitur quod in omni natura etc., dici debet quod⁸¹ est dare istas duas differentias quod sicut est dare ibi aliquid, quod est omnia fieri, ita aliquid quod est omnia facere. Sed illud quod est omnia facere non semper coniungitur in eodem cum illo. Quod est omnia fieri, nec semper fortitur illud nomen tamen⁸², nam si materia in artificialibus est omnia tamen⁸³ dicemus quod materia agens sit omnia facere. Sed est dare aliquod agens separatum, ut artem, que est omnia facere. Sic est⁸⁴ in proposito, nam licet sensus sit omnia fieri, non oportet dare sensum qui sic omnia facere sed est dare aliquod agens, ut puta, motorem celi, in cuius virtute sensibilia moveant sensum.

Solvitur autem ex dictis. Secunda ratio, quia datur principium vitale, scilicet motor celi. Solvitur nichilominus tertia ratio, quia datur agens cause (*sic*)⁸⁵ quia motor celi preter sensibilia. Quarta ratio etiam soluta est, quia spiritualitas forme sensibilis⁸⁶ erit ab isto agente principale in cuius virtute sensibilia potentia sensibile potest⁸⁷ movere sensum. Quinta igitur solvitur quia sensibilia non sufficiunt ad movendum sensum datur motor, in cuius virtute moveantur.⁸⁸ Solvuntur igitur iterum auctoritates quia haec fuit intentio *Augustini* et *Commentatoris* nec non aliorum. Patet igitur solutio nostri doctoris ad praedicta.

Hec autem dicta, licet⁸⁹ sint subtilia et bene dicta et tanti doctoris, cuius doctrinam represento⁹⁰ per se notam intelligenti, ad presens tamen, gracia disputationis, non asserendo, sed dando mihi materiam ut in aliis argumentacionibus⁹¹, teneo sicut primo⁹² quod sit dare in nobis sensum agentem in cuius virtute moveant sensibilia ipsum sensum. Et quia fundamentum huius positionis stat in hoc, scilicet quod⁹³ oporteat dare aliquod agens virtute cuius sensibilia moveant sensum; illud tamen agens non est coniunctum, sed separatum, quia est motor vel anima celi. Idcirco primo ostendam quod tale agens non potest esse separatum. Secundo ostendam rationes non esse solutas.

Primum probatio⁹⁴ dupliciter. [Probatio duplex *in margine C.*]

Primo. Sic. Nulla operatio dicitur immanens cuius agens universale et particulare, principale et instrumentale distinguitur subiecto vel operatione et⁹⁵ subiecto operationis. Hec patet 9. *Metaphysicae* et 2. *Ethicorum*, ubi dicitur, quod actio immanens est perfectio agentis, quia manet in eo. Si ergo distinguitur subiecto et operatione ideo⁹⁶ talis operatio non erit immanens, quia non manet in agente, nec est eius perfectio. Sed si illud agens⁹⁷, virtute cuius sensibilia movetur⁹⁸

79 respondeo hiis assumptis: his autem praesuppositis V.

80 consequentes: sequentes V.

81 in omni natura *add.* V.

82 tamen: cum eo V.

83 tamen: fieri, non V.

84 est: etiam V.

85 cause: commune V.

86 /F1r/ V.

87 sensibile potest *om.* V.

88 Quinta ratio est soluta, nam datur agens in cuius virtute sensibile in potentia potest movere sensum. Solvitur etiam sexta ratio, quia sensibilia non sufficiunt ad movendum sensum sed datur motor, in eius virtute moveantur *add.* V.

89 licet: quamvis V.

90 reputo *according to Bakker & Van den Bercken*, p. 224.

91 argumentacionibus: arguendi V.

92 primo: prius V.

93 quamvis *add.* V.

94 probatio: probatur V.

95 vel operatione et: ab operante et a V.

96 et operatione ideo: ab operante et subiecto operationis, idem V.

97 in *add.* V.

98 movetur: movent V.

sensum, non esset coniunctum sed esset totaliter separatum, tam universale agens, quam⁹⁹ principale et instrumentale /51vb/ distinguerentur a¹⁰⁰ subiecto ab ipso sentire et a subiecto ergo¹⁰¹ sentire non esset actio immanens, quod est expresse contra *Philosophum*, 9. Metaphysicae et 2. Ethicorum. Oportet igitur necessario quod ex quo agens particulare, ut puta, sensibile non est nobis coniunctum, quod agens universale esset¹⁰² nobis coniunctum et nullo modo separatum et per consequens tale agens erit sensus agens et non motor celi. Et confirmatur ista ratio. Quia illa actio est transsiens [confirmatio *in margine C.*], cuius universale et particulare agens distinguitur subiecto ab operatione et subiecto operationis per *Philosophum* ut supra, sed sic est deipso sentire: si aliquem¹⁰³ agens in cuius virtute sensibilia moveretur¹⁰⁴ sensum, non esset nobis coniunctum sed separatum, ergo sentire esset actio transsiens. Conclusio¹⁰⁵ falsa, ergo aliqua premissarum. Non maior, quia est Philosophi, ergo minor, inquantum¹⁰⁶ ponit taliter agens non¹⁰⁷ separatum, erit igitur nobis coniunctum, et sic est dare sensum agentem.

Secundo. Agens, in cuius virtute sensibile movet sensum, non est maioris ambitus, quam sit ipse sensus qui movetur a sensibilibus, ergo tale agens non erit motor sive anima celi. Consequentia videtur esse¹⁰⁸ nota: excedit enim improportionabiliter ipsum sensum. Antecedens patet¹⁰⁹, quia secundum Commentatorem, cuilibet potentie active corespondet in natura adecata (*sic*)¹¹⁰ potentia passiva: alias potentia activa esset frustra. Et per oppositum cuilibet potentie passive debet¹¹¹ correspondere potentia activa adecata (*sic*)¹¹², cum natura nichil agat frustra. Agens igitur virtute cuius¹¹³ sensibilia movent sensum, cum sit potentia activa correspondens potentie passive ipsius sensus¹¹⁴ debet ei adequari et per consequens non erit maioris ambitus, non ergo hoc agens erit motor celi, sed sensus agens qui formaliter¹¹⁵ adequatur ipsi sensui passivo vel possibili. Fundamentum igitur, cui initur dicta posicio, salva semper reverencia dicentis, non videtur mihi sufficere.

Ostendo [confirmatio *in margine C.*] ergo secundo quod rationes eius non sunt solutae. Non prima quia *Philosophus* in tertio huius non solum vult per illam rationem probare quod sit dare intellectum agentem absolute, ymo probat quod sit dare intellectum agentem in nobis. Concludit tertio ex dicta ratione, quod oportet has duas differentias esse in anima nostra. Si ergo ex virtute et forma huius rationis non concludit¹¹⁶ necessario quod oportet dare intellectum¹¹⁷ coniunctum possibili, vel passivo. *Philosophus* concludit sine premissis et peccat in forma, quod non videtur asserendum. Est igitur¹¹⁸ advertendum quod dictus modus arguendi tenet de necessitate de¹¹⁹ actionibus immanentibus, que fundantur in eo subiective, a quo causantur effective, quamvis non

99 particulare *add. V.*

100a *om. V.*

101 sentire et a subiecto ergo *om. V.*

102 esset: fit *V.*

103 aliquem: illud *V.*

104 moveretur: movent *V.*

105 est *add. V.*

106 ad illud, quod *add. V.*

107 non: esse *V.*

108 esse *om. V.*

109 patet: probatur *V.*

110 adaequata *V.*

111 in natura *add. V.*

112 adaequata *V.*

113 virtute cuius: in cuius virtute *V.*

114 ipsius sensus *om. V.*

115 Formaliter: *totaliter V.*

116 concludit: concluditur *V.*

117 intellectum: activum *V.*

118 est igitur: et ideo *V.*

119 de: in *V.*

teneat /52ra/ in actionibus transeuntibus que transsieretur¹²⁰ in exteriorem materiam. Et quia *Philosophus* arguit de ipso intelligere quod est actio immanentes, concludit necessario. Cum igitur prima ratio arguat de sensu et sentire, quod etiam est actio immanens, videtur de necessitate concludere sicut ratio Philosophi. Exempla autem, quae adducuntur de arte et de materia ad solvendum autem istam¹²¹ rationem, non sunt de actionibus immanentibus, sed solum de transeuntibus, et ideo ratio non videtur soluta, et per consequens nulla aliarum solvitur, cum omnes solvantur ex illo fundamento. *Auctoritates* autem *commentatoris* non solvuntur, non erit illa fuit intentio ipsius, quod apparet evidenter, nam secundum istam viam, quamvis fit dare aliquod agens, in cuius virtute sensibilia moveant sensum: illud tamen agens nullo modo potest vocari sensus agens, quia non¹²² agens coniunctum, sed separatum. *Commentator* autem non solum vult quod oporteat dare aliquod agens sed oportet dare sensum agentem, ergo non potest esse ista intentio *Commentatoris*. Iste modus dicendi, salva semper sua reverencia, non videtur sufficere. Est tamen ulterius alterius¹²³ modus dicendi magis communis. Dicunt etiam communiter *doctores* quod sensibilia virtute propria possunt movere sensum. Et ideo non requiritur sensus agens, nec aliquod agens coniunctum, nec separatum, cuius virtute sensibilia moveant sensum. Totalis ergo causa effectiva actus sentiendi sunt sensibilia et sensus se habent¹²⁴ pure passive et ad causandum actum nichil aliud requiritur, quod probatur una ratione tali. Quaecumque, agens et pasciens sunt in debita dispositione; agens in¹²⁵ dispositione, qua natum est agere; pasciens vero¹²⁶, qua natum est pati. Si sunt approximata et non impedita¹²⁷ (*sic*), necessario sequitur effectus remoto quocumque alio, sed sensibile approximatum sensui est in debita dispositione, quia¹²⁸ natum est agere. Sensus vero est indebita dispositione, quia¹²⁹ natum est pati, ergo. Maior et minor videntur note ad sensum.

Hiis presuppositis ex istis dictis doctoris¹³⁰ videntur solvi rationes superiores facte.

Primo quidem, quod sensibilia sunt illud quod est omnia facere et non oportet propter hoc dare sensum agentem.

Ratio¹³¹ secunda: etiam solvitur, quia non est conveniens¹³², quod pasciens secundum materiam vel¹³³ naturam suam sic dictis agumentate (*sic*)¹³⁴, videmus enim quod ignis agit in mixte et tamen forma ignis non est perfectior formis mixtorum. Verum est tamen quod agens, secundum quod agens¹³⁵, inquantum agens /52rb/, debet esse nobilior passiente, inquantum passiens. Et ratio¹³⁶ posito, quod sensibilia non sint ita perfecta secundum suam naturam, sicut ipse potentie sensitive, tamen adhuc poterunt agere in ipsis¹³⁷, non ergo requiritur aliquod aliud principium vitale preter sensibilia.

Ad tertium dicitur, quod actio sensibilis in sensu non est totaliter equivocata, sed¹³⁸ forma

120transsieretur: transeunt V.

121autem istam: dictam V.

122est *add.* V.

123alterius: alius V.

124habent: habet V.

125in: quidem in debita V.

126vero: in dispositione V.

127impedita: impedita V.

128quia: qua V.

129quia: qua V.

130doctoris: doctorum V.

131Ratio: Reponsio V.

132conveniens: inconveniens V.

133materiam vel *om.* V.

134dictis agumentate (*sic*): nobilior agente V.

135secundum quod agens *om.* V.

136ratio: ideo V.

137ipsis: ipsas V.

138sed: quia V.

sensibilis ab¹³⁹ obiecto medio, et organo habent esse eiusdem rationis, et solum differunt secundum perfectum, et imperfectum. Perfectum autem et imperfectum non diversificant speciem. Et ideo huius modi¹⁴⁰ actio non totaliter dicitur aequivoca.

Ad quartum, dicitur quod spiritualitas forme sensibilis non est ab agente, sed inest ei ratione materie. Et quando dicitur, quod forma non propter materiam, sed potius e converso. Dicitur, quod hec proportio habet virtutem in formis diversarum rationum, non autem¹⁴¹ eiusdem rationis, quia secundum *Philosophum*, actus activorum sunt etcetera¹⁴² in secundo huius. Unde figura sigilli perfectius reperitur¹⁴³ in cera molli quam in dura, et hoc est ratione materie.

Ad quintum dicendum quod obiecta exteriora non sic sunt sensibilia in potentia, sicut phantasmata in potentia¹⁴⁴ intellectum, virtute propria. Sensibilia autem, ut dictum est, possunt movere sensum, virtute propria.

Ad sextum dicitur quod assumit falsum, quia sensibilia sufficiunt ad movendum ipsum sensum. Et si oppositum dicit, *Commentator* non bene dixit. [in opinioni in *marginem C.*]

Hec autem opinio quamvis sit satis communis non tamen videtur mihi aliquomodo possibilis, quia¹⁴⁵ omnia inconveniencia quae sequuntur contra primam, scilicet, quod¹⁴⁶ doctorem nostrum, sequuntur contra eam, adhuc plura non potest salvare quod sentire sit actio permanentem¹⁴⁷, sicut nec secunda opinio doctoris nostri.

Et ideo arguo contra eam. [arguitur contra opinionem in *marginem C.*]

Primo, sic. Omnis actio immanens fundatur subiective in eo in¹⁴⁸ quo causatur effective, ut patet 9. *Metaphysicae*, et 2. *Ethicorum*. Sed si praeter sensibilia exteriora non esset aliquod agens respectu actus sentiendi, sentire non fundaretur in eo subiective, in quo causaretur¹⁴⁹ effective, ergo non esset actio immanens. Tota ratio patet ex terminis. Et¹⁵⁰ tamen advertendum, quod ista ratio dupliciter solvitur. Primo solvitur sic. Est enim intelligenda propositio *Philosophi*, quae¹⁵¹ dicit, quod actio immanens manet in agente, id est quod manet in illo, in quo manet illud, quod est in¹⁵² agenti ratio agendi. Actus namque intelligendi manet subiective in intellectu, in quo etiam manet species intelligibilis, quae est ratio agendi ipso obiecto intelligibili et ideo non oportet, quod actio manens¹⁵³ sit subiective in agente, nec ista fuit intentio *Philosophi*, ut patet ex dictis, et ideo¹⁵⁴ videtur /52va/ eis, quod ratio concludat.

Secundo¹⁵⁵ ab aliis solvitur sic. Dicunt enim, quod non solum obiectum dicitur causa effectiva actus intelligendi, ymo species intelligibilis, quae ponitur in intellectu distincto ab actu, potest dici causa effectiva talis effectus, vel actus, illud enim, mediante quo aliquid producitur effective potest dici¹⁵⁶ causa effectiva illius et quia actus producuntur mediante specie, et species

139ab: in V.

140modi om. V.

141informis add. V.

142etcetera: in patiente et disposito V.

143reperitur: reperit V.

144sunt intelligibilia, quia phantasmata non possunt movere add. V.

145non add. V.

146quod: contra V.

147permanentem: immanens V.

148in: a V.

149causaretur: causatur V.

150et: est V.

151quae: qui V.

152in om. V.

153manens: immanens V.

154non add. V.

155et melius add. V.

156aliquo modo add. V.

dicitur aliquo modo causa ipsius et sic verum (?)¹⁵⁷ dictum Philosophi. Non enim oportet, quod actio immanens maneat subiective in agente principali, sicut in obiecto, sed sufficit, quod sint simul in eodem subiecto cum ipsa specie, que aliquo modo dicitur agens, sive causa effectiva. Et quia sic est de sensu, idcirco sentire erit actio immanens, supposito, quod non causetur ab obiecto exteriori sensibili.

Iste autem solutiones non videntur solvere rationem. Non quidem prima, quia non vadit ad mentem Philosophi. Et ideo dupliciter arguo contra eam. [arguitur dupliciter *in margine C.*]

Primo, sic. Quandocumque alicui (*sic*) duo distincta¹⁵⁸ in distincta loco et subiecto, sic sunt¹⁵⁹ invicem ordinata, quod unum illorum non potest attingi ab aliquo agente, nisi alio mediante, si primum non est perfectiori¹⁶⁰ formaliter agentis, nec manet in eo, nec¹⁶¹ quod attingitur isto mediante, erit perfectior¹⁶² agentis,¹⁶³ patet ex terminis. Sed species et¹⁶⁴ actus, qui nec loco, nec subiecto distinguitur per primam solutionem et etiam per secundam: sunt dicto modo ordinata, quia actus non potest intelligi¹⁶⁵ ab agente exteriori, ut puta, ab obiecto, nisi mediante specie et species non est perfectio nisi¹⁶⁶ huiusmodi agentis, quia non manet in eo. Dicitur¹⁶⁷ per solutiones manet quia manet¹⁶⁸ in intellectu, nichil hominus (*sic*)¹⁶⁹ actus, sive actio dicitur perfectio agentis, quia manet in agente, ergo ista expositio contradicit *Philosopho* et glosa nulla et per consequens ratio non est soluta.

Secundo. Ostendo, quod posito¹⁷⁰, quod assumptum sit¹⁷¹ verum et haberet in intellectu, ubi ponitur species distincta disizata (?) atque¹⁷² distincta ab actu. Species enim visibilis recepta in visu est ipsa visio per doctorem¹⁷³ Augustinum. Hoc per¹⁷⁴ supposito, arguitur sic, quia effectus productus non est ratio producendi se ipsum, quia ratio producendi in naturalibus excedit productum, nichil autem excedit se ipsum,¹⁷⁵ species recepta in sensu est ipsam et actio, ut patet per Beatum *Augustinum*, ergo talis species non erit ratio recipiendi, sentire ergo nullo modo est¹⁷⁶ actio immanens, quia non manet in eo, in quo manet illud, quod est ratio agendi. Nam, ut potest patere ex dictis ex¹⁷⁷ isto articulo, species in medio sensibili est ratio agendi, non autem species in organo, quia iste est ipse actus, quare patet¹⁷⁸ solutio non videtur¹⁷⁹ solvere rationem. Secunda etiam per ita

157verum: verificatur V.

158distincta *om.* V.

159sunt: ad V.

160perfectiori: perfectio V.

161secundum *ad.* V.

162perfectior: perfectio V.

163secundum quod *ad.* V.

164et: est V.

165intelligi: attingi V.

166nisi *om.* V.

167dicitur: et quia V.

168quia manet *om.* V.

169ergo nihilominus V.

170posito: supposito V.

171sit: esset V.

172 divizata atque distincta : aliquam apparentiam quod tamen in materia, in qua loquimur, nullum habet colorem in sensu non ponitur species V.

173Doctorem: Beatum V.

174per *om.* V.

175sed *add.* V.

176est: erit V.

177ex: in V.

178ergo quod *add.* V.

179sufficienter *add.* V.

parum. Afferentur¹⁸⁰ enim unum, quod non est¹⁸¹ verum, scilicet, quod species intelligibilis sit aliquo modo effectiva actus enim intelligendi. Secundo¹⁸² posito, quod esset verum, scilicet quod species intelligi¹⁸³, saltem in proposito nullam continet veritatem.

Arguo ergi dupliciter contra eam. [arguitur dupliciter *in margine C.*]

Primo. Sic. Nullum diminutum potest esse causa effectiva actus intelligendi, cum¹⁸⁴ intelligendi sit actus¹⁸⁵ perfectus, sed species intelligibilis esse habet diminutum et incomplexum¹⁸⁶ ergo. Tota ratio patet ex terminis.

Secundo. Illud, quod posito, sequitur de necessitate idem producere se ipsum effective, quod est totaliter impossibile, sed posito quod species sensibilis recepta in organo sit aliquo modo causa effectiva actus ipsius sensus, sequitur necessario, quod idem causat seipsum, ergo. [*Augustinus* primo dicit in *Trinitate in margine C.*] Maior patet per *Beatum Augustinum*, in primo *De Trinitate*, ubi probat filium esse distinctum¹⁸⁷ a patre, quia nichil gignit se ipsum. Minor est nota de se quia species, ut dictum est, non distinguitur ab actu, ergo non potest dici, quod in sensibili¹⁸⁸ sit aliquod effectivum actus. Sentire igitur non est actio immanens, manet ergo prima ratio, ut videtur, in vigore suo.

Et¹⁸⁹ arguatur.¹⁹⁰ Omnis actio immanens est subiectum (?)¹⁹¹ in agente; sentire est actio immanens, ergo manet in agente, sed manet in sensu, oportet ergo dare sensum agentem preter sensibilia, in cuius virtute ipsa sensibilia moveant sensum.

Secundo. Contra¹⁹² eandem opinionem sic. Impossibile est aliquod agens propria virtute ducere¹⁹³ aliquid ultra suam speciem propriam, sed sentire, cum sit quedam actio spiritualis, est alterius rationis ab ipso sensibili, quia sensibile est purum materiale, ergo sensibile propria virtute non potest movere sensum ad talem actum.

Tertio. Sic. Nullus effectus productus excedit in perfectione, et nobilitate¹⁹⁴ suam causam effectivam. Hoc¹⁹⁵ patet de se, sed sentire excedit obiectum ipsius sensus, ergo preter tale obiectum oportet necessario dare aliquid, vel aliquod agens, hoc¹⁹⁶ sensus agens, hoc¹⁹⁷ patet ex dictis. Minor huius rationis patet et videtur nota de se constat enim, cum visio dicat in homine in perfectione¹⁹⁸, excedit simpliciter in perfectione aliquod obiectum visus, puta, nigredinem, vel aliquem¹⁹⁹ colorem.²⁰⁰ Non ergo videtur possibilis posicio secunda dicta, nec rationes alicue²⁰¹ solvuntur rationis.²⁰²

180afferentur: afferitur V.

181est: videtur *add.* V.

182secunda: sed V.

183 scilicet quod species intelligi *om.* V.

184actus *add.* V.

185tam *add.* V.

186incomplexum: incompletum V.

187realiter *add.* V.

188sensibili: sensu V.

189et: ut V.

190Primo. Sic. *add.* V.

191est subiectum: manens est, si manet V.

192istam *add.* V.

193ducere: producere V.

194simpliciter *add.* V.

195hoc: haec V.

196est *add.* V.

197hoc: ut V.

198in perfectione: perfectionem V.

199alium *add.* V.

200quare, etc. *add.* V.

201alique: aliquo modo V.

202rationis *om.* V.

Cuius gratia²⁰³ advertendum, quod ille due²⁰⁴ solutiones /53ra/ habent duo fundamenta, quorum unum nichil valet²⁰⁵ ad propositum, aliud vero est totaliter falsum. Primum fundamentum est quod passiens secundum naturam suam potest esse perfectius et nobilius agente, quamvis agens, in quantum agens, sit nobilius pasciente. Hoc quamvis sit aliquo modo habeat²⁰⁶ verum, nichil tamen facit ad propositum, nec solvit difficultatem, nam per rationem ostenditur²⁰⁷, nisi dicitur sensus agens; passiens in quantum pasciens, excedit agens in quantum agens, per quod potest evidenter probari per dictas responssiones. Nam, ut dicunt, spiritualitas formae sensibilis est et non²⁰⁸ ab agente, ergo passivum, vel recipiens, in quantum recipiens est quid spirituale, et principium vitale. Si ergo agens non est spirituale, nec principium vitale, passum, in quantum passum, erit prestancius agente, quod ipsi negant. Primum, ergo fundamentum magis facit ad opropositum²⁰⁹ (*sic*), quam ad propositum et ex²¹⁰ consequenti prima et secunda rationes²¹¹, que videntur solvi ex isto fundamento. Non sunt aliquo modo solute. Secundum autem fundamentum ex quo videntur solvi alie rationes, est totaliter falsum, quia²¹² forma secundum sic significat²¹³ secundum esse, quod habet in suo²¹⁴ organo et medio, est eiusdem rationis in illis quod²¹⁵ probatur una ratione tali. Si species rerum sensibilium in medio erunt²¹⁶ eiusdem rationis cum suis obiectis, sequeretur, de necessitate quod duo contraria essent simul in eodem, consequens est falsum, ergo. Consequentia probatur nam cum albedo et nigredo²¹⁷ invicem contrarientur si²¹⁸ similitudo, sive species albi et nigri sint eiusdem rationis cum albo et nigro, necessario species albi et nigri in medio, et organo erunt contrarie inter se et tamen²¹⁹ tales species sint simul in eadem parte medii, ut²²⁰ ex primo articulo, et ipsimet concedunt, erunt contraria necessario²²¹ in eodem, patet igitur consequentia, igitur etc. Nec valet, si dicatur ad istam rationem, quod species albi et nigri²²² sint eiusdem rationis cum albo et nigro tamen non sunt contrarie, quia²²³ causantur ab obiectis. Et obiecta non contrariantur, sed conveniunt, quia album et nigrum, in quantum conveniunt²²⁴ in natura, et ratione coloris, causant suas intentiones in medio, et sic²²⁵ non contrariantur, sed conveniunt. Et ideo dicte intentiones in medio non sunt contrarie, ut dicebat.²²⁶

Ista dicit²²⁷ et non nichil penitus valet. Primo, quia illud quod dicitur ssumit (*sic*)²²⁸, est falsum. Secundo, quia contradicit sibi ipsi. Assumit quod²²⁹ falsum nam album et nigrum, ut /53rb/

203est *add. V.*

204ille due: illo *V.*

205valet: facit *V.*

206habeat *om. V.*

207quod *add. V.*

208et non: a materia et *V.*

209opropositum: oppositum *V.*

210ex: per *V.*

211rationes: ratio *V.*

212quia: scilicet, quod *V.*

213secundum sic significat: sensibilis *V.*

214suo: subiecto *V.*

215/F2r/ *V.*

216erunt: essent *V.*

217ad *add. V.*

218si: et *V.*

219tamen: cum *V.*

220patet *add. V.*

221contraria necessario: necessario simul contraria *V.*

222quamvis *add. V.*

223ut *add. V.*

224conveniunt: conveniens *V.*

225et sic: et sic autem *V.*

226dicebat: dicebatur *V.*

227dicit: autem responsio *V.*

228dicitur assumit: assumit *V.*

229quod: quidem *V.*

convenitur²³⁰ in natura coloris, non causant suas species et²³¹ ut sic, conveniunt, non causarent speciem albi vel nigri, sed colorem tantum, nec causarent duas species, sed unam, quia causarent eiusdem²³² species secundum unam²³³ rationem agendi, scilicet ut conveniunt in colore medii et organi²³⁴ recipient eam secundum eandem rationem agendi²³⁵ recipiendi et per consequens erit²³⁶ tantum una species et non plures, nam²³⁷, ut dictum est supra, impossibile est ab uno²³⁸ vel a diversis secundum eandem rationem causandi causare in eodem passo²³⁹ diversos effectus, ergo assumptum est totaliter falsum. Contradicit etiam sibi ipsi. [Nota bene *in margine C.*]

Secundo. Ista²⁴⁰ pauca in eandem conclusione²⁴¹ in solutione alterius rationis²⁴² quod due albedines causant species suas in medio, non, ut conveniunt in albedine, quia si²⁴³ sic tantum conveniunt in conceptu, secundum quod causant species suas et differunt²⁴⁴ ad invicem secundum suas realitates, quia alia est realitas unius albedinis, et alia²⁴⁵ alterius²⁴⁶ et per consequens albedo et nigredo causant suas species, et non ut conveniunt in colore, sed ut differunt inter se, contradicuntur igitur sibi ipsis²⁴⁷. Nullo ergo modo²⁴⁸ solvit rationem. Iste igitur modus dicendi non videtur aliquo modo sufficere et ideo teneo sicut prius, quod oportet dare de necessitate sensum agentem et hoc de secunda parte huius articuli.

Restat nunc videre²⁴⁹ dubia circa predicta²⁵⁰, quibus solutis, apparebit veritas huius articuli, secundum quod ago²⁵¹, intelligo. Arguo igitur contra dictam conclusionem quadrupliciter. [Nota tantum argumento quod non sit dare sensum agentes *in margine C.*]

Primo. Sic. Si esset dare sensum agentem, sequeretur, quod *Philosophus* in determinatione sensuum in hoc 2. esset insufficiens, consequens est inconveniens, ergo. Consequentia nota est de se²⁵² quia *Philosophus* in hoc secundo non²⁵³ facit mentionem de sensu agente et per consequens fuit insufficiens, quod non videtur asserendum²⁵⁴ tanto *Philosopho*.

Secundo. Si in sensu esset aliqua virtus activa, sequeretur, quod sensus sentirent se ipsos et sentirent ab sentibus sensibilibus, consequens est totaliter²⁵⁵ contra²⁵⁶ sensum, ergo, consequentia est *Philosophi* in hoc secundo; nam si combustibile haberet virtutem activam, sicut²⁵⁷ passivam,

230convenitur: convenit V.

231in medio nam si causarent suas species *add. V.*

232eiusdem: suas V.

233unam: eandem V.

234medii et organi: et medium et organum V.

235agendi *om. V.*

236erit: esset V.

237nam *om. V.*

238agente *add. V.*

239secundum eandem rationem recipiendi *add. V.*

240ista: nam potest V.

241conclusionem: quaestione V.

242dicit *add. V.*

243si *om. V.*

244secundum quod causant species suas et differunt: sed causant V.

245realitas *add. V.*

246albedinis *add. V.*

247contradicuntur igitur sibi ipsis: contradicit sibi ipsi V.

248hec responsio *add. V.*

249nunc videre: ergo ultimo, movere V.

250predicta: dicta V.

251ago: ipsum V.

252de se *om. V.*

253non: nullam V.

254de *add. V.*

255totaliter: falsum V.

256contra: ad V.

257habet *add. V.*

combureret²⁵⁸ remoto quocumque alio sicut dicit *Philosophus* in hoc secundo. Et ita esset²⁵⁹ sensu, si haberet aliquam virtutem activam, secundum ipsum est impossibile ergo est²⁶⁰ dare sensum agentem, tamen²⁶¹ sensus sentirent absentibus /53va/ sensibilibus quod²⁶² est contra intencionem²⁶³ *Philosophi*.

Tertio. Si esset aliquis sensus agens haberet organum, cum sensus sit virtus passiva et materialis et organizata²⁶⁴. Hoc supposito, arguitur sic. Primo, si sensus agens haberet organum, vel haberet organum distinctum ab aliis aliorum sensuum, vel non. Si²⁶⁵ fundaretur in organis aliorum sensuum, non potest dici quod habeat organum distinctum ab aliis propter duo. Primo quia secundum communem²⁶⁶ ergo manere (?) quod²⁶⁷ organum tactus est in qualibet parte corporis et per consequens non potest esse quod organum sensus agentis distinguatur ab aliis loco et subiecto. Secundo, quia si haberet organum distinctum²⁶⁸ illud esset propinquius²⁶⁹ unius sensus organum quam²⁷⁰ alterius sensus, et per consequens fortius ageret unum sensibile in sensu, quam aliud; dato, quod essent sensibilia eiusdem perfectionis²⁷¹ et distancie et haberent omnes condiciones, que requiruntur²⁷² tam ex parte sensibilis, quam ex parte organi sensus passivi: non solum ex hoc, quod organum illius sensus agentis esset propinquius²⁷³ uni quam alteri sensibile²⁷⁴, talis sensus fortius ageret illum sensum, quam sensibilia aliorum²⁷⁵, quod est totaliter inconveniens: non ergo poterit organum habere distinctum. Nec potest dici etiam secundum, scilicet, quod organum eius sit idem cum organo aliorum sensibilibus²⁷⁶, quia vel esset idem cum organo unius sensus tantum, aut cum organo²⁷⁷ omnium, aut plurimum sensuum. Non potest dari primum, quia non apparet ratio, quare magis debeat esse illud cum organo unius, quam cum organo alterius, cum respectu omnium sit equaliter agens. Non potest dici secundum, quia quod²⁷⁸ non esset unus sensus agens, sed plures, quod videtur totaliter inconveniens. Nulla ergo ratio potest assignari huic sensui (?)²⁷⁹, et per consequens non videtur possibile ponere sensum agentem.

Quarto. Si esset dare sensum agentem, essent plures sensus exteriores, quam quinque, consequens est contra *Philosophum* in hac secundo, ubi ex intencione probatur²⁸⁰ in illo capitulo quam (*sic*)²⁸¹ autem non sit sensus, etc.

Consequentia est nota, quia vel oportet dare quinque sensus agentes, sicut dantur quinque passivibus et sic erunt V.²⁸² Vel oportet dare unum sensum agentem et sic ad minus erunt sex, quod

258se ipsum, et combureret *add. V.*

259de *add. V.*

260ergo est: igitur *V.*

261tamen: tum quia *V.*

262sensibilibus: sensibus et quia *V.*

263intencionem: mentem *V.*

264passiva et materialis et organizata: materialis et organica *V.*

265si: sed *V.*

266opinionem *add. V.*

267ergo manere (?) quod *om. V.*

268tunc *add. V.*

269organo *add. V.*

270organum quam: quam organo *V.*

271perfectionis: proportionis *V.*

272requirunt: requiruntur *V.*

273propinquius: propinquus *V.*

274sensibile: sensibili *V.*

275sensuum *om. V.*

276sensibilibus: sensuum *V.*

277organo: organis *V.*

278quod: tunc *V.*

279sensui (?): sensui *V.*

280probatur: probat *V.*

281quam (*sic*): quod *V.*

282V: X *V.*

nullo modo videtur esse²⁸³ dicendum. Hiis tamen non obstantibus dicendum sicut prius. /53vb/ Et ideo respondeo per ordinem ad predictam.

Ad primum²⁸⁴ quod patet per *Commentatorem* dicit enim *Commentator*, quod, ut supra dictum est *Aristoteles*²⁸⁵ tacuit de sensu quod latet et apparet in intellectu nam magis evidenter apparet, quod phantasmata non possunt propria virtute movere intellectum, quam²⁸⁶ sensibilia²⁸⁷ movere sensum. Et ideo magis apparet, quod oportet dare intellectum agentem²⁸⁸ et hec est causa tacuit *Philosophus* de sensu; idem tamen intellexit de sensu quod expressit de intellectu, quia²⁸⁹ patet quia per illam eandem rationem, per quam probat esse dare intellectum agentem, probat²⁹⁰, quod oportet dare sensum agentem, ut patet ex dictis. Non ergo insufficiens *Philosophus*, ex quo motus est rationabiliter.

Ad secundum nego consequentiam cuius gratia²⁹¹ advertendum quod in sensu esse virtutem activam potest dupliciter intelligi. Uno modo, quod in sensu sit virtus activa, que sit totalis causa effectiva actus sentiendi, a mota quacumque alia in ratione agendi. Et isto modo non pone in sensu virtutem activam, nec sensum agentem, nam si²⁹² sensus agens causat talem actum, ymo correspondet ipsi²⁹³ sensibile, tamquam²⁹⁴ particulare, quid²⁹⁵ movet sensum²⁹⁶ virtute sensus agentis. Alio modo potest intelligi, quod in sensu sit virtus aliqua que activat²⁹⁷ necessario effective ad quelibet actum sentiendi una cum obiecto, sive sensu²⁹⁸. Et isto modo pono, virtutem activam in sensu, et sensum agentem. Si ergo ponitur²⁹⁹ in sensu virtus activa primo modo bene teneret consequentia. Et illo modo arguit *Philosophus*, quando facit dictam consequentiam, vult enim habere, quod sensus sit purus³⁰⁰ passivus,³⁰¹ respectu sensibili. Verum est loquendo de sensu passivo, de quo loquimur *Philosophus*, qui respicit³⁰² actum sentiendi, sive formas sensibiles. Non fuit tamen propter hoc intentio³⁰³, sua negaritur³⁰⁴ sensum agentem, nec ratio probavit³⁰⁵, quod³⁰⁶ patet intuenti; nam si illud agens requiritur propter sensum agentem, non sequitur quod posito sensu agente a moto sensibili, sit ipsum sentire,³⁰⁷ etcetera.

Ad tertium potest tamen³⁰⁸ responderi quod quelibet solutio videtur mihi sufficere. ³⁰⁹Dicetur

283esse om. V.

284dicendum add. V.

285.....: hic V.

286quod add. V.

287possunt add. V.

288et magis latet, quod oportet dare sensum agentem add. V.

289quia: quod V.

290probat: probatur V.

291est add. V.

292si: non solum V.

293ipsi: ipsum V.

294agens add. V.

295quid: quod V.

296in add. V.

297que activat: activa quae concurrat V.

298sensu: sensibili V.

299ponitur: poneretur V.

300purus: pure V.

301etiam add. V.

302respicit: recipit V.

303intentio: intentionis V.

304negaritur: negare V.

305probavit: probat V.

306quod: ut V.

307quare add. V.

308tamen: ad presens /F2v/ V tripliciter V.

309. 1. add. V.

enim primo³¹⁰ secundum unam³¹¹ viam aliorum doctorum, quod sensus³¹² et sensus possibilis vel passivus non distinguntur, sicut due potentie, sed ipse sensus /54ra/agens in³¹³ quidam habitus connaturalis ipsius sensus possibilis, et ideo non requirit organum distinctum ab ipso, nec tamen propter hoc ydemptifficatur ei essentialiter, ymo sensus agens distinguitur essentialiter ab ipso sensu passivo, non sicut potentia a potentia, sed sicut habitus naturalis a potentia, cuius est habitus. Et cum dicitur, quod erunt³¹⁴ plures sensus agentes. Dicitur, quod³¹⁵ si intelligatur, quod essent plures agentes³¹⁶, quod non est verum, quia, ut dictum est, talis sensus non est potentia. Si vero intelligitur, in quodlibet³¹⁷ sensu passivo, quod est quedam potentia, corespondat suus proprius habitus naturalis. Dicitur quod non solum hoc est possibile³¹⁸, immo necessarium, ut³¹⁹ ex dictis patet³²⁰, ideo ratio non concludit.³²¹ Vel potest ad dictam rationem, quod posito quod sensus agens sit potentia distincta³²² sensibili³²³ possibili, vel passivo, non oportet propter hoc quod distinguatur loco et subiecto nam quamvis secundum communem opinionem intellectus agens sit potentia distincta ab intellectu possibili, non tamen propter hoc requiritur³²⁴ distincta subiecta, ymo³²⁵ fundantur immediate in eandem essentia animae, et ideo sensus agens simul³²⁶ datur in eodem organo cum ipso sensu possibili. Et cum dicitur vel fundaretur in organo unius sensus, vel in omnibus³²⁷. Potest dici, quod in organo³²⁸ omnium, ita quod sicut est dare visum passivum, sic est dare visum activum et sic de aliis sensibus. Nec dare isto modo plures sensus agentes, videtur aliquod inconueniens sicut nunc³²⁹ dare plures³³⁰ passivos, quod³³¹ est inconueniens.³³² Potest etiam dici tertio³³³, si vollumus tantum ponere unum sensum agentem, quod huiusmodi sensus fundabatur³³⁴ in organo sensus communis, etcetera³³⁵. Unus tantum sensus agens, et non plures; hoc autem³³⁶ non obstante, omnia sensibilia poterunt movere sensus particulares³³⁷ virtute cuius sensus, non³³⁸ sicut sensus communis cognoscit obiecta omnium sensuum exteriorum et potest iudicare de eis et ponere differentiam inter ea; sic etiam virtus huius sensus agentis, qui fundatur in eodem organo cum eodem³³⁹ sensu communi poterit se extendere ad sensibilia omnium sensuum. [quod

310primo *om. V.*

311unam *add. V.*

312agens *om. V.*

313in: est *V.*

314erunt: essent *V.*

315quod *om. V.*

316id est, plures potentiae *add. V.*

317in quodlibet: quod cuilibet *V.*

318hoc est possibile: non est impossibile *V.*

319apparet *add. V.*

320patet *om. V.*

321.2. *add. V.*

322a *add. V.*

323sensibili: sensu *V.*

324requiritur: requirunt *V.*

325simul *add. V.*

326assignatur vel *add. V.*

327omnibus: organis omnium *V.*

328organo: organis *V.*

329nunc: nec *V.*

330sensus *add. V.*

331quod *add. V.*

332.3. *add. V.*

333Tertio *om. V.*

334fundabatur: fundabitur *V.*

335etcetera: et ideo erit *V.*

336autem: tamen *V.*

337in *add. V.*

338non: nam *V.*

339eodem: ipso *V.*

non sunt plures sensus quam quinque materialiter et subiective formaliter *in margine C.*] Et³⁴⁰ dicitur, quod non sunt plures sensus, quam quinque materialiter et subiective ex quo sensus agens non distinguitur a possibili loco et subiecto, sed bene plures³⁴¹ formaliter et intrinsece³⁴², quia sensus agens non est possibilis, et³⁴³ converso, quia unus est principium, sive ratio agendi, alius³⁴⁴ pasciensi³⁴⁵, sive recipiendi. Nec ponere isto modo plures sensus, quam quinque, est³⁴⁶ inconveniens, nam per sensum agentem ponuntur hoc modo plures³⁴⁷, quia sensus tactus, ut dicitur in hoc³⁴⁸ secundo non est unus, sed plures sensus. Patet igitur, quid mihi videtur³⁴⁹ de sensu agente. Et hoc est³⁵⁰ de³⁵¹ principali.

340Et: Ad quartum V.

341plures: sunt V.

342distincti *add.* V.

343et: nec V.

344alius: alter vero V.

345pasciensi: principium V.

346aliquod *add.* V.

347sensus *add.* V.

348hoc *om.* V.

349dicendum *add.* V.

350est *om.* V.

351secundo *add.* V.